

Elżbieta Pietrzyk-Sokulska, Robert Skrzypczak

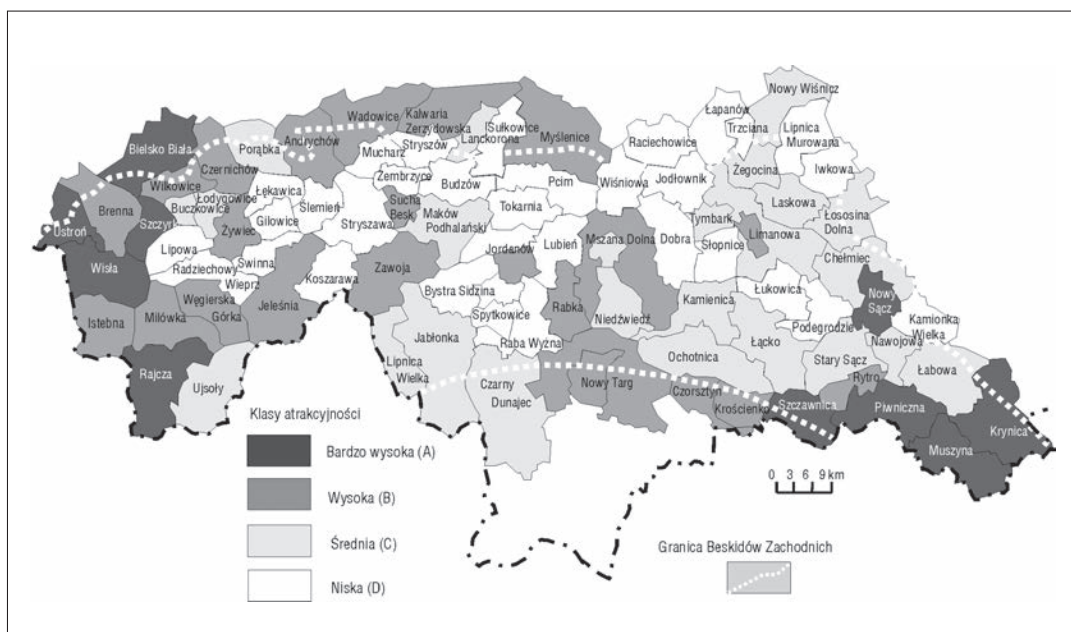
Polska Akademia Nauk

Instytut Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią w Krakowie

Typologia gmin Beskidów Zachodnich dla potrzeb turystyki zrównoważonej

Turystyka zrównoważona to taki rozwój branży turystycznej, który wykorzystując walory przyrodniczo-krajobrazowo-kulturowe nie niszczy ich, przyciąga turystów, wpływa na aktywizację mieszkańców i podniesienie ich komfortu życia, także poprzez zwiększenie korzyści finansowych.

Beskidy Zachodnie reprezentują obszar górski wyróżniający się największymi amplitudami zmian morfologicznych na dość rozległej, lecz zwartej i zamieszkałej przestrzeni. Przedmiotem typologii były gminy, gdyż stanowią one najmniejsze elementy przestrzenne, w których zarządzanie procesami gospodarczymi jest skuteczne, ich granice są stosunkowo stałe, podobnie jak dotyczące gmin dane statystyczne. Posługując się taksonomicznymi miernikami rozwoju (TMR) Hellwiga (1968) wyznaczono szereg wskaźników, m.in. ogólny miernik atrakcyjności turystycznej gminy (ryc. 1), który pozwolił na pogrupowanie ich w klasy (A-D). Na ogólną atrakcyjność turystyczną miały wpływ: walory środowiska, dostępność komunikacyjna i zasoby bazy turystycznej, a także atrakcyjność dla inwestorów, obejmująca warunki demograficzne, rynek pracy, budżety gmin, infrastrukturę ko-

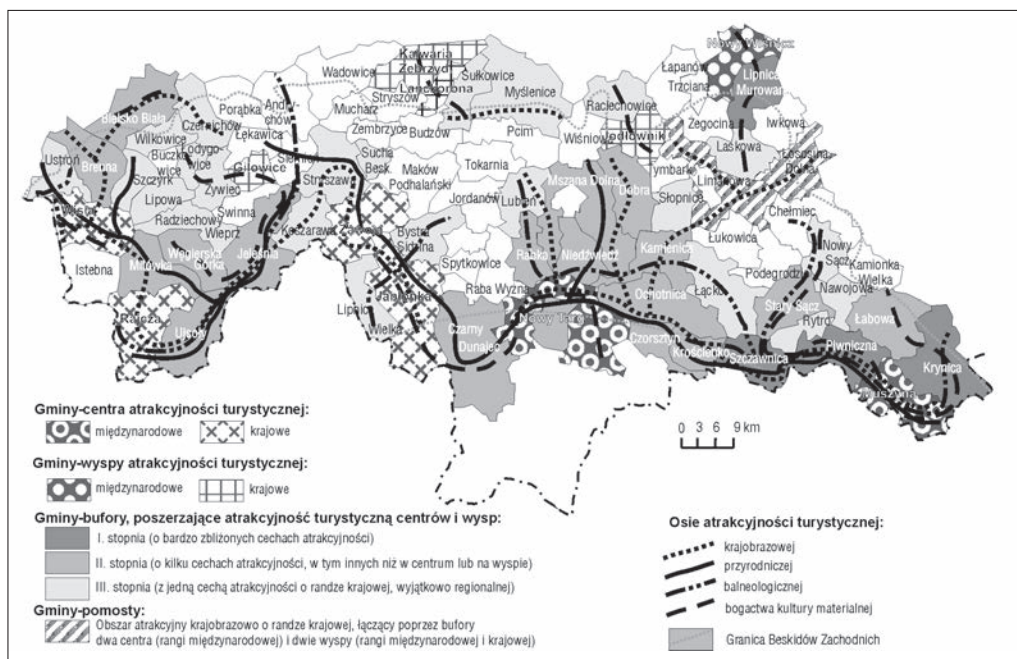
Ryc. 1. Atrakcyjność ogólna gmin Beskidów Zachodnich na podstawie mierników rozwoju Hellwiga (1968)

Źródło: opracowanie własne.

munalną i ruch turystyczny. Analiza przynależności do klas atrakcyjności ogólnej w poszczególnych gminach sugeruje, iż decydowała o niej głównie atrakcyjność dla inwestorów. Gminom należącym do klasy A atrakcyjności ogólnej odpowiadają bowiem na ogół gminy klasy A atrakcyjności dla inwestorów (Pietrzyk-Sokulska 2006). Wyjątkiem są gminy ciężące ku obszarom miejskim, atrakcyjniejszym dla inwestorów, gdyż już w części konsumują one wcześniejsze zainwestowanie (Sucha Beskidzka, Rabka, Limanowa). Wyjątkiem są również gminy ciężące do obszarów wiejskich (Piwniczna, Rajcza).

Oceniając stopień zaawansowania rozwoju funkcji turystycznej w poszczególnych gminach, tj. wykorzystanie przez nie ogólnego potencjału turystycznego, posłużono się wskaźnikiem możliwości recepcyjnych w odniesieniu do liczby mieszkańców N_m (Warszyńska 1985). Systematyzujące go przedziały klasowe (Mika 2004) pozwoliły określić rolę turystyki w gminach na obecnym etapie rozwoju w nich tej funkcji (Pietrzyk-Sokulska 2006). Okazuje się, że rolę podstawową (główną) turystyka pełni jedynie w gminach: Wiśla, Szczyrk i Szczawnica, a równorzędną z innymi funkcjami gospodarczymi w gminach: Ustroń, Czernichów, Zawoja, Czorsztyn, Rytro i Krynica. W pozostałych gminach, posiadających bardzo wysokie (A) i wysokie (B) wartości mierników ogólnej atrakcyjności (ryc.1), turystyka pełni rolę dodatkową. W pierwszym przypadku dotyczy to gmin: Rajcza, Piwniczna i Muszyna, a w drugim – Brenna, Istebna, Milówka, Węgierska Górka, Jeleśnia,

Rabka, Krościenko i Limanowa (m.). Należy zwrócić uwagę, że w niektórych gminach, charakteryzujących się średnią wartością miernika ogólnej atrakcyjności turystycznej, funkcja turystyczna pełni rolę dodatkową (Ujsoły, Mszana Dolna m., Niedźwiedź, Kamienica, Ochotnica, Łososina Dolna i Łabowa). Zauważono także, że w niektórych gminach, o wysokiej wartości miernika ogólnej atrakcyjności,

Ryc. 2. Jednostki przyrodniczo-kulturowe Beskidów Zachodnich

Źródło: opracowanie własne.

funkcja turystyczna jest jeszcze na etapie rozwoju (Wilkowice, Żywiec, Andrychów, Wadowice, Kalwaria Zebrzydowska, Myślenice, Sucha Beskidzka, Jordanów (m.), Mszana Dolna, Nowy Targ – miasto i gmina). Oznacza to, iż wymienione gminy nie wykorzystały całego potencjału zasobów środowiska dla rozwoju turystyki.

Powyższe diagnozy skonfrontowano z jednostkami przyrodniczo-kulturowymi (ryc. 2) stanowiącymi „klucz” dla wyznaczania kierunków zrównoważonego rozwoju turystyki w ramach spójnych działań regionalnych i lokalnych. Jednostki ujmują kompleksowo walory krajoobrazowo-przyrodniczo-kulturowe gmin Beskidów Zachodnich, uwzględniając rangę walorów w skali międzynarodowej, krajowej, regionalnej i lokalnej (Skrzypczak 2006). Zasugerowano ponadto istnienie szczególnych relacji pomiędzy gminami, zachęcając do kreowania (uwypuklenia) ich wspólnych cech (tzw. osie atrakcyjności). Motorem rozwoju funkcji turystycznej całego regionu winno być w tym ujęciu promowanie i udostępnianie jego walorów w tzw. centrach i wyspach („magnesy” i „logo” regionu), adekwatnie do ich rangi, z uwzględnieniem i wykorzystaniem roli wspierającej, tzw. buforowej lub pomo-

Tab. 1. Proponowane formy aktywności turystycznej w obszarach przyrody gmin Beskidów Zachodnich

Proponowane formy aktywności turystycznej	Wskaźnik zagrożenia dla środowiska przyrodniczego		Kategoria udostępniania	Obszary przyrody proponowane do udostępniania dla wskazanych form aktywności			
	liczbowy	pojęciowy					
obserwacje przyrody (fotografowanie, nagrywanie itp.)	5	małe	warunkowo	<p><i>Obszary unikatowe:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – ostoje CORINE biotopes o powierzchni do 100 ha, jeśli zawierają siedlisko kluczowe lub były typowane do systemu NATURA 2000 – ostoje CORINE biotopes o powierzchni ponad 100 ha, stanowiące ostoje cząstkowe w obrębie ostoi kompleksowych, jeśli zawierają siedlisko kluczowe lub były typowane do systemu NATURA 2000 (m.in. obejmują najcenniejsze fragmenty Parków Narodowych, w tym strefę rdzenną rezerwatu biosfery) – rezerwaty ścisłe oraz florystyczny i faunistyczny 			
wędrówki rowerowe po drogach	7						
kajakarstwo, wioślarstwo, żeglarstwo, surfing	9						
wędrówki narciarskie w górach	9						
wędkowanie	9						
pletwonurkowanie	10						
alpinizm i lotniarstwo	12						
jeździectwo	12						
wędrówki rowerowe szlakami	13						
wędrówki (spacery) piesze drogami	14						
zwiedzanie obiektów chronionych (na szlakach, ścieżkach dydaktycznych)	15						
formy wskazane powyżej oraz:	5-15				małe	<p><i>Obszary bardzo cenne:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – poza obszarami udostępnionymi warunkowo – ostoje CORINE biotopes w obrębie biocentrow krajowych i międzynarodowych obszarów węzłowych sieci ECONET-PL (m.in. rezerwaty i pozostałe części Parków Narodowych, także projektowanych, oraz w istniejących i projektowanych Parkach Krajobrazowych i Obszarach Chronionego Krajobrazu) – ostoje CORINE biotopes i rezerwaty poza biocentrami sieci ECONET-PL 	
„autoturystyka przyrodnicza”	17				średnie		częściowo
wycieczki speleologiczne lub wspinaczki kondycyjne	17						
przełajowe wycieczki rowerowe	17						
strzelanie amatorskie (do celu, do rzutków, łucznictwo, kusznictwo)	17						
myślistwo	18						
amatorskie narciarstwo zjazdowe i saneczkarstwo	18						
wędrówki lub spływy po rzekach i jeziorach wraz z biwakowaniem	19						
„spokojny” wypoczynek w przyrodzie	19						
plażowanie w zieleni na leżakach lub na trawie	20						
gry sportowe w przyrodzie	21						
wędrówki z namiotem	21						
wędrówki (spacery) piesze po terenie (np. „estetyczne”, leśnymi ścieżkami)	21						
biegi przełajowe, sportowe, jogging	21						
plażowanie i kąpiele w rzekach lub zbiornikach wodnych	22						
zajęcia motorowodne	22						

„autoturystyka krajoznawcza”	23	średnie	bez ograniczeń	
przejażdżki samochodowe po szosach	23			
„hobby forming” (plenery artystyczne, kolekcjonerstwo okazów: skał, flory, fauny)	23			
wędrówki przełajowe piesze	23			
górskie wędrówki piesze	24			
wędrówki motocyklowe po terenie	25			
zbieranie darów przyrody (grzyby, jagody, itp.)	26			
zabawy i gry ruchowe w przyrodzie	30			
kibicowanie zawodom, grom lub zachowaniu innych	31			
karawaning wędrowny	31			
wszystkie formy wskazane powyżej oraz:	5-15	małe		
	17-31	średnie		
zajęcia kolonijne młodzieży	33	duże	bez ograniczeń	Obszary cenne (na ogół): – gminy Beskidów Zachodnich poza obszarami proponowanymi do udostępnienia warunkowego i częściowego
spotkania towarzyskie w przyrodzie (pikniki, kuligi, pielgrzymki piesze, koła zainteresowań)	34			
zajęcia w obozowiskach, kempingach	38			
zajęcia w ewentualnych „parkach rozrywki”	38			
rajdy motocyklowe przełajowe i po drogach nieutwardzonych	42			
rajdy samochodowe przełajowe i po drogach nieutwardzonych	42			

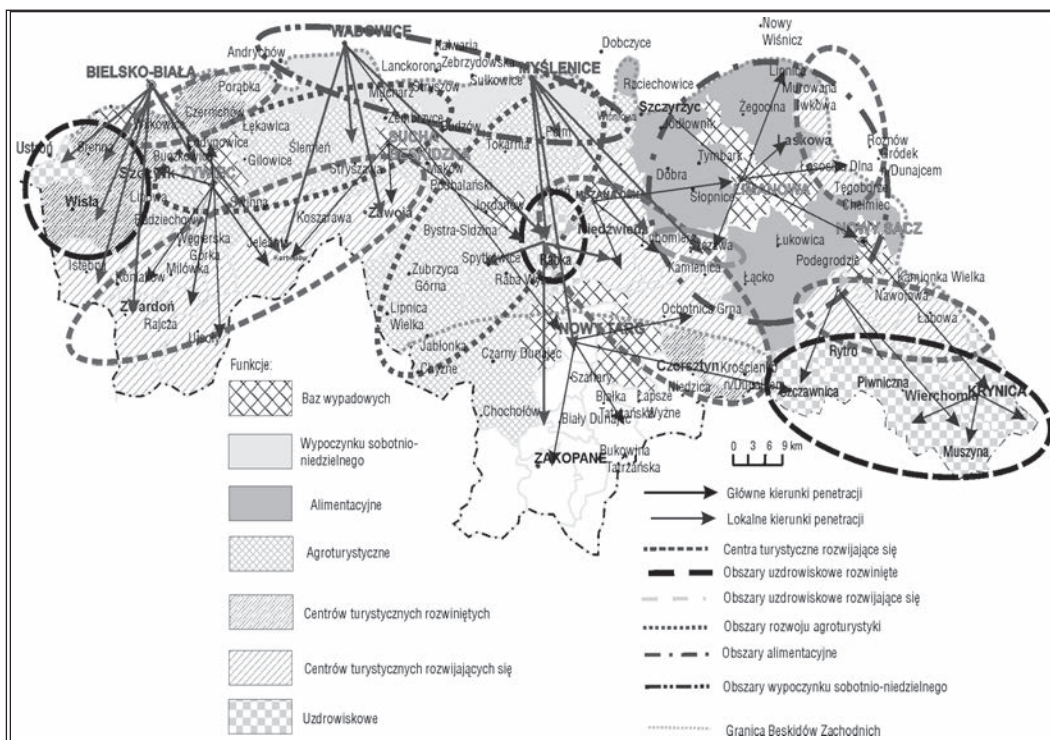
Źródło: opracowanie na podstawie Krzymowska-Kostrowicka (1997).

stowej, gmin dla nich „satelickich” (nowoczesne zaplecze turystyczno-sportowo-wypoczynkowe udostępnione przez cały rok, w nawiązaniu do własnych walorów, na ogół nieco niższej rangi niż w centrach i na wyspach).

Korzystanie z walorów gmin (udostępnianie) nie może następować żywiołowo. Aktywność turystyczno-sportowo-wypoczynkowa bywa w różnym stopniu konfliktowa, szczególnie w odniesieniu do konieczności ochrony najcenniejszych walorów przyrody, które są (lub powinny być) owymi „magnesami” i „log” regionu. Uwzględniając różne systemy ochrony obszarów przyrody w Beskidach Zachodnich i pewne formy aktywności turystycznej, zaproponowano te z form, które mogą podnieść atrakcyjność rekreacji i wypoczynku w gminach. Wyznaczono trzy kategorie obszarów przyrodniczych, tj. proponowane do udostępniania warunkowego, dostępne bez ograniczeń lub częściowo (tab. 1).

W Beskidach Zachodnich udostępnianie warunkowe, czyli dla form aktywności o małym stopniu zagrożenia dla przyrody, dotyczy: strefy rdzennej i buforowej Rezerwatu Biosfery Babia Góra, rezerwatów ścisłych (Śrubita, Nad Kotelniczym Potokiem, Barnowiec, Łabowiec, Las Lipowy Obrożyska, Lębarczek, Przełom Białki pod Krempachami), rezerwatu florystycznego (Muńcoł) i rezerwatu faunistycznego

Ryc. 3. Proponowane główne funkcje turystyczne dla gmin Beskidów Zachodnich
Źródło: opracowanie własne.

(Zaskalskie-Bodnarówka) oraz ostoje systemu CORINE biotopes (Jaskinia w Trzech Kopcach, Jaskinia Malinowska, Wisiełka, Pilsko-Romanka, Jeleśnia, Jaskinie Czarne Działy, Jaskinia Mysiorowa Jama, Puścizna Rękówiańska, Puścizna Mała, Torfowisko Długopolskie, Młaka Brzeżek, Bór na Czerwonem, Puścizna Wielka, Jasiowska Puścizna, Bór Bagienny w Chyżnem, Puścizna Przybojec, Dolina Kamienicy, Dolina Łopusznej, Jeziorka Zawadowskie, Góra Wżar, Zamek Czorsztyn, Jaskinia w Ciemnem, Pieniny Centralne, Przełom Dunajca, Biała Woda, Wąwóz Homole, Wysokie Skałki). Wśród wymienionych obiektów przyrodniczych tylko siedem zajmuje powierzchnie większe niż 100 ha (Pilsko-Romanka, strefa rdzenna i buforowa Rezerwatu Biosfery Babia Góra, Puścizna Rękówiańska, Puścizna Wielka, Dolina Kamienicy, Dolina Łopusznej, Pieniny Centralne).

Udostępnianie częściowe, czyli dla form aktywności turystycznej o małym i średnim stopniu zagrożenia dla przyrody, dotyczy powierzchni większych od 100 ha, występujących w Beskidach Zachodnich w obrębie dużych systemów ochronnych, a poza nimi pozostałych rezerwatów przyrody i niektórych ostoje systemu CORINE biotopes o mniejszych powierzchniach. Wśród obszarów o relatywnie większych powierzchniach częściowo udostępnione powinny być ostoje systemu CORINE biotopes (Szyndzielnia-Błatnia, Beskid Żywiecki, Beskid Mały, Dolina Skawy, Po-

tok Cedron, Babia Góra i Pasma Policy, Torfowiska Orawsko-Nowotarskie, Gorce, Pieniński Pas Skałkowy, Radziejowa, Pasma Jaworzyny, Góry Czerchowskie).

Pozostałe rozległe obszary Beskidów Zachodnich zasadniczo mogą być udostępniane bez ograniczeń, choć dobrze mieć świadomość, że ponad 60% ich powierzchni to elementy Wielkoprzestrzennego Systemu Obszarów Chronionych i/lub systemu (sieci) ECONET-PL.

Analiza przedstawionych powyżej uwarunkowań powinna ułatwić określenie kierunku rozwoju funkcji turystycznej gmin. Dodatkowo wykorzystano w tym celu wskaźnik N_p wyposażenia gmin w bazę noclegową (Warszyńska 1985). Jego wartość odniesiono do interwałów charakteryzujących poszczególne klasy wyposażenia (Mika 2004). Rozkład przestrzenny wartości wskaźnika ułatwi podejmowanie decyzji o kierunku potencjalnego strumienia inwestycyjnego i wskaże hierarchię potrzeb inwestycyjnych dla rozwoju funkcji turystycznej. Wartości wskaźnika informują, że aktualnie swoje możliwości recepcyjne dla nowych inwestycji wyczerpały: Wisła, Ustroń i Szczyrk oraz Rabka i Krynica (Pietrzyk-Sokulska 2006). Działania inwestycyjne należy w nich skoncentrować na podwyższaniu standardu istniejącej bazy. Dobry poziom wyposażenia w bazę noclegową i możliwość jej rozbudowy mają: Czorsztyn, Szczawnica, Ryto oraz Limanowa m., Czarny Dunajec, Węgierska Górka i Czernichów. W innych gminach poziom wyposażenia w bazę noclegową jest obecnie średni (Istebna, Milówka, Rajcza, Jeleśnia, Brenna, Bielsko-Biała, Wilkowice, Łodygowice, Żywiec, Gilowice, Zawoja, Sucha Beskidzka, Kalwaria Zebrzydowska, Lanckorona, Jordanów m., Mszana Dolna m., Niedźwiedź, Kamienica, Nowy Targ m., Żegocina, Łososina Dolna, Nowy Sącz, Krościenko, Łabowa, Piwniczna, Muszyna). Pozostałe gminy Beskidów Zachodnich są na ogół w niewielkim stopniu wyposażone w bazę noclegową. W niektórych jest ona znikoma (Mucharz, Budzów, Sułkowice, Raciechowice, Podegrodzie, Chełmiec, Nawojowa).

Przeprowadzona typologia gmin Beskidów Zachodnich (ryc.1) oraz zwrócenie uwagi na istotne aspekty rozwoju turystyki zrównoważonej (ryc. 2, tab. 1) pozwoliły na opracowanie scenariusza rozwoju funkcji turystycznej w skali regionalnej (ryc. 3). Przypisuje on poszczególnym obszarom różną rolę w strukturze rozwoju gospodarczego. Proponowane rozwiązanie pozwoli na rozwój gmin (lub ich zespołów, bądź regionów), w tym ich funkcji turystycznej na zasadzie partnerskiej konkurencji i oferowania turystom całego zestawu usług, wynikających z predyspozycji środowiskowych i uwarunkowań społeczno-ekonomicznych.

Literatura

- Hellwig Z., 1968, *Zastosowanie metody taksonomicznej do typologicznego podziału krajów ze względu na poziom ich rozwoju oraz zasoby i strukturę wykwalifikowanych kadr*, Przegl. Statyst., 15, 4.

- Krzymowska-Kostrowicka A., 1997, *Geoekologia turystyki i wypoczynku*, PWN, Warszawa.
- Mika M., 2004, *Turystyka a przemiany środowiska przyrodniczego Beskidu Śląskiego*, IGiGP UJ, Kraków.
- Pietrzyk-Sokulska E., 2006, *Typologia gmin* [w]: J. Warszyńska (red.), *Turystyka zrównoważona na obszarze Beskidów Zachodnich. Studium uwarunkowań i barier rozwoju*, Wyd. Instytutu GSMiE PAN, Kraków.
- Skrzypczak R., 2006, *Waloryzacja gmin* [w]: J. Warszyńska (red.), *Turystyka zrównoważona na obszarze Beskidów Zachodnich. Studium uwarunkowań i barier rozwoju*, Wyd. Instytutu GSMiE PAN, Kraków.
- Warszyńska J., 1985, *Funkcja turystyczna Karpat Polskich*, Folia Geogr., Series Geogr.-Oeconomica, 17.